

N:o 23.

Ank. till Riksd. kansli den 8 mars 1909, kl. 1 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående vidmakthållande af utsikterna för åstadkommande af nya, såvidt ske kan öfverensstämmande civillagar för de nordiska länderna.

Uti en inom Andra Kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion, N:o 3, har herr *Carl Lindhagen* anført följande:

»Vid 1900 års Riksdag väcktes inom Andra Kammaren en motion om åstadkommandet af nya, så vidt ske kan öfverensstämmande civillagar för de tre skandinaviska länderna. Denna motion var af följande lydelse:

I den borgerliga eller civila rättens historia hos skilda folk framträda merendels såsom skiljemärken rättsnormernas med vissa mellantider företagna sammanfattning i en lagbok. Dessa civilrättsliga kodifikationer utgöra nödvändiga led i utvecklingen. Deras ändamål är nämligen att dels, sedan lagstiftningen alltmer upplöst sig i splittradt detaljarbete, åter i rättssäkerhetens intresse öfversiktligt och tydligt fastslå, hvad som skall anses såsom lag, och dels i rättsutvecklingens intresse gifva hemort åt de ur nya förhållanden framgångna rättstankar, för hvilka den gamla lagen står främmande.

En dylik kodifikation af civilrätten utgjorde giftermåls-, ärfda-, jorda-, byggnings- och handelsbalkarne i *Sveriges* rikets lag af år 1734. Denna lag gäller ännu, men redan i början af förra århundradet ansågs behof af en ny lag föreligga. Sedan nämligen vid Riksdagen 1809—1810 ständerna på initiativ af lagutskottet begärt tillsättande af en

kommitté att arbeta på lagars och författningars redaktion och förenkling, beslöt Kungl. Maj:t, att den lagkommitté, som i anledning häraf tillsattes, skulle arbeta bland annat på en ny allmän civillag. Denna kommitté uppgjorde ett slutligen år 1826 i omarbetadt skick publiceradtt förslag till allmän civillag, innefattande nya giftermåls-, ärfda-, jorda-, byggnings- och handelsbalkar. Förslaget öfverlämnades sedan vid 1834 års Riksdag till ständerna, men frågan uppsköts för vidare utredning, hvarefter förslaget i anledning af ständernas år 1841 gjorda framställning ytterligare granskades af en lagberedning, som år 1847 afgaf nytt förslag till giftermåls-, ärfda-, jorda- och byggningsbalkar. Men icke heller detta senare förslag blef föremål för Riksdagens omedelbara pröfning. I stället har man hitintills fortsatt att genom partiella förbättringar söka afhjälpa de obestriddiga bristerna i den civilrättsliga lagstiftningen.

I Norge gäller fortfarande Kong Christian V:s Norske Lov af år 1687. I början af förra århundradet ansågs en ny kodifikation så behöflig, att till och med i norska grundlagen af 1814 intogs en särskild föreskrift därom, att en ny allmän civil lagbok skulle föranstaltas att utgifvas på första eller, om detta ej vore möjligt, på andra ordinarie storting. En för ändamålet tillsatt lagkommitté upptog arbetet men kom ej till något resultat. Grundlagens förordnande väntar därför ännu på sin uppfyllelse.

Danmarks ännu gällande lagbok är Kong Christian V:s Danske Lov af år 1683. Redan i medlet af 1700-talet sysslades under en lång följd af år med att åstadkomma en ny mera tidsenlig och omfattande lagkodex. Detta arbete ledde dock endast till mindre betydande förarbeten och har sedan ej återupptagits, ehuru behovet af en kodifikation blifvit alltmer trängande.

De skandinaviska länderna intaga sålunda för närvarande alldeles enahanda ställning i afseende å beskaffenheten af deras civilrättsliga lagstiftning. Denna består nämligen i alla tre länderna af *dels* en mycket gammal lagbok, hvilkens ännu bestående rester till stor del äro föråldrade samt hindra rättsskipningen beträda tidsenliga banor; *dels* en mängd efteråt utfärdade specialförfattningar, hvilka, äfven dessa delvis föråldrade, tillkommit utan enhetligt sammanhang sins emellan och med det hela och utan att arbetet adlats af någon betydelsefull uppgifts inflytelse, *dels* en omtvistad och kasuistisk oskrifven lag, nödtorftligen skapad af teori och praxis i syfte att söka fylla luckorna och tillgodose nya rättskraf, hvilket i mångt fall måste ske genom förtolkning eller uppenbart åsidosättande af gällande lagbud. Det bör sålunda ej finnas

mer än en mening om, att både i Sverige, Norge och Danmark tiden nu är öfvermogen för en ny civilrättslig kodifikation, hvilken synnerligen påkallas både i rättssäkerhetens och rättsutvecklingens intresse.

Under sådana förhållanden tränger sig emellertid mäktigt fram angelägenheten af att detta lagarbete sker efter samråd i ändamål att åstadkomma en gemensam nordisk lagbok eller rättare sagdt nya till innehåll och form, så vidt ske kan, öfverensstämmande civillagar för de skandinaviska länderna. Det är klart, att i många stycken, såsom vissa delar af jordabalken, full öfverensstämmelse ej kan vinnas. Men i det stora hela lämpar sig civilrätten väl för ett gemensamt lagstiftningsarbete, då hvarken ländernas administrativa egendomligheter eller stridiga sociala åskådningar här spela samma roll som t. ex. i processrätten och straffrätten.

Tanken på lika lagstiftning för de nordiska länderna är för öfrigt icke ny och möjligheterna för dess åstadkommande icke heller opröfvade.

Särskildt bör i detta afseende erinras om 1876 års Riksdags, i anledning af en motion inom Andra Kammaren, gjorda anhållan, att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga åtgärder för utarbetandet så skyndsamt som möjligt af en fullständig handelslag för Sverige, utan att viss annan angifven lagstiftning därigenom tillbakasattes, äfvensom ägna omsorg däråt, att, såvidt ske kunde, därigenom åstadkommes öfverensstämmelse med motsvarande norsk och dansk lagstiftning. Lagutskottet hade afstyrkt motionen, men numera torde tillfredsställelsen vara enhällig öfver att Riksdagen behjärtade frågans vikt och betydelse. Ty Riksdagens ifrågavarande hemställan har redan ledt till antagande i alla tre länderna af åtskilliga öfverensstämmande lagar inom viktiga delar af den speciella handelsrättens område, nämligen växellag, lagar om varumärken samt om handelsregister, firma och prokura, sjölag och checklag.

Bestämmande för 1876 års riksdagsskrifvelse var, bland annat, äfven det anförda skälet, att genom ett uppskof skulle tillfälle till åstadkommande af likformighet inom vissa grenar af den speciella handelsrätten gå förloradt. Enahanda fara uppstår nu genom ett undanskjutande af frågan om vinnande af enhet i den allmänna privaträttens bestämmelser, däri inbegripet dithörande delar af handelsrätten. Ty i sådant fall kan man i stället med visshet förutse, att under den närmaste tiden i de olika länderna företagas kodifieringar af civillagen eller åtminstone antagas nya författningar i alla afsevärdare delar af densamma. Det är därför af största vikt att med framsynthet och energi begagna sig af en läglig tidpunkt, som kanske aldrig återkommer.

Huruledes hos andra sins emellan närbesläktade folk enhetstanken mäktat öfvervinna långt större svårigheter i lagstiftningsväg, därpå lämnar också den nya tyska civillagen af den 18 juni 1896 ett exempel, som manar till efterföljd. Genom denna lag, som trädde i kraft den 1 januari 1900, erhåller nämligen tyska riket en gemensam borgerlig rätt, i stället för den mångskiftande, delvis på vidt skilda principer byggda lagstiftning, som förut gällt i de särskilda staterna. Ifrågasvarande tyska kodifikation, med dess storartade på jämförelsevis kort tid åstadkomna förarbeten, bör dessutom gifva värdefulla uppslag samt öfver hufvud taget väsentligen underlätta arbetet för en nordisk lagbok, ehuru väl å andra sidan lagen till form och innehåll i många afseenden gifvetvis kommer att äfven lända mera till varning än efterföljd.

Om sålunda de yttre betingelserna för en sträfvan att bringa öfverensstämmelse i de skandinaviska folkens civilrättsliga lagstiftning för närvarande äro mycket gynnsamma, så framstår äfven innebörden af ett sådant arbete såsom icke mindre betydelsefullt.

Först och främst föreligga de bästa utsikter, att den i alla tre länderna sedan länge på dagordningen stående frågan om nya civillagar skall, upptagen i sådan form, kunna i hvarje land bringas till utförande inom en så pass kort tid, att ej redan förarbetena hinna föråldras och den enhetliga ledningen kommer att saknas. Uppgiftens större betydelse och inflytandet af en mångsidigare representerad erfarenhet och sakkunskap skola visa sig ägnade lösa en uppgift, som hvarje land för sig hitintills ej mäktat. Erfarenheten från lagstiftningen inom den speciella handelsrätten gifva också vid handen, att ett samarbete leder till fruktbarare resultat. De ledande hufvudsynpunkterna komma därigenom i förgrunden och oväsentliga betänkligheter om detaljspörsmål tvingas underordna sig själfva sakens intresse.

Det behöfver vidare knappast erinras om, hvilken viktig insats en gemensam civillag skulle göra i det gamla, nu af tidsförhållandena upplifvade sträfvandet att närma de nordiska folken på de kulturella områdena och därigenom bereda dem ett rikare lif i ett större fädernesland. Att särskildt rättsvetenskapen och rättsskipningen därigenom skulle taga ett stort uppsving ligger i öppen dag. För framgången af ett fortsatt gemensamt lagstiftningsarbete är dessutom öfverensstämmelse i den allmänna privaträttens principer grundläggande. Vid förut åberopade samarbeten inom vissa speciella rättsområden visade sig också de största svårigheterna ligga i ländernas olika lagstiftning på angränsande områden af den allmänna privaträtten.

Slutligen skall en nordisk lagbok gifva den skandinaviska rätts-

uppfattningen tillbörligt inflytande och maktställning utåt. Å ena sidan kan den, genom att för alla tre länderna upptaga vissa allmänna omfattade rättsgrundsatser, lämna viktiga bidrag till förverkligandet af rättens universalitet. Men å andra sidan får den likaledes till uppgift att upprätthålla de nordiska folkens rättstraditioner och bringa dem till inflytande i den universella rättsbildningen. Gå nu de nordiska folken skilda vägar med sin borgerliga lagstiftning, är det fara värdt, att de alldeles förspilla det framstående arf, de af gammalt fått att vårda i förenämnda afseende.

Denna sista synpunkt framhölls särskildt i ett tal, som professor Julius Lassen i Köpenhamn vid universitetets reformationsfest i slutet af förra året höll om nödvändigheten af den danska privaträttens kodifikation. Efter att hafva utvecklats, hurusom en ny 'dansk lag' hörde till de uppgifter, som det 20:de århundradet redan i sin början borde söka lösa, tillade han följande slutord: *Jeg ser nok at Opgaven egentlig bør stilles højere, og at en nordisk Lovbog burde være Maalet.* En för alle skandinaviske Riger fælles, ved forenede danske, norske og svenske Kræfter skabt Lovbog vilde sikrere og kraftigere give de ejendommelige nordiske Retstanker Udtryk. En nordisk Lovbog vilde staa med en Autoritet, som den danske, norske og svenske hver for sig vilde savne, og vilde i Forbindelse med en dertil knyttet, fælles skandinavisk Retsvidenskab magte den skandinaviske Rets Mission i den almindelige borgerlige Rets Udvikling, som Mægleren mellem den romanistisk-tyske Ret og den engelsk-amerikanske Ret. Skulde denne Vej vise sig farbar, bør den følges.

På grund af hvad sålunda anförts och då jag djupt känner, hvilket stort ansvar i förevarande afseende hvilar på den nuvarande generationen inför kommande tider, vågar jag vördsamt hemställa, att Riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes snarast möjligt taga erforderliga initiativ till en samverkan i syfte att åstadkomma nya, såvidt ske kan, öfverensstämmande civillagar för de tre skandinaviska länderna.

I en dylik framställning ligger naturligtvis äfven inneslutet, att de frågor om viktigare ändringar i civillagen, hvilka tilläfvventyrs för närvarande äro på pröfning beroende, helst böra endast i den ordning nu antydts vidare fullföljas.

Lagutskottet ansåg goda skäl kunna anföras för önskvärdheten af största möjliga öfverensstämmelse mellan de tre skandinaviska ländernas civillagstiftning. Utskottet fann emellertid betänkligheter möta att på en gång ifrågasätta en gemensamhetslagstiftning i hela den omfattning

motionären tänkt sig och ansåg därför, att den ifrågasatta lagstiftningen 'för närvarande' borde begränsas till den del af lagstiftningen, där de nationella elementen utöfvat minsta inflytande på rättens gestaltning. Redan hade inom den speciella handelsrätten åstadkommits öfverensstämmande lagar i de tre länderna, och det innebure då en naturlig fortsättning att öfvergå till *de allmänna reglerna för samfärdseln och varuutbytet*. Det vore också angeläget, att åtgärder för samverkan på detta område utan uppskof vidtoges, enär man eljest riskerade, att de olika länderna hvar för sig ginge i författning om dylik lagstiftnings genomförande och, sedan detta skett, skulle naturligtvis svårigheterna att vinna likhet mellan lagstiftningarna högst väsentligt ökas. På i hufvudsak dessa skäl hemställde utskottet om en framställning till Kungl. Maj:t att taga i öfvervägande, i hvad mån lagstiftningsarbetet på obligationsrättens område lämpligen kunde för vinnande af öfverensstämmelse emellan de skandinaviska länderna bedrifvas på grundvalen af samverkan dem emellan samt vidtaga de åtgärder, hvartill förhållandena pröfvades föranleda. Denna hemställan bifölls af Riksdagen.

Efter åtskilliga förhandlingar fram och tillbaka föranledde denna framställning, att år 1901 tillsattes en svensk kommitté med uppdrag att utarbeta förslag till förändrad lagstiftning beträffande köp och byte af lös egendom äfvensom de allmänna grundsatserna om avslutande af aftal med rätt för kommittén att, när det för behörigt fullgörande af detta uppdrag funnes erforderligt, till behandling upptaga jämväl andra till obligationsrätten hörande ämnen. Denna kommitté sammanträdde enligt tillika gifvet bemyndigande först med en dansk och sedan jämväl med en norsk kommitté, båda tillsatta för enahanda ändamål. Dessa tre kommittéer enade sig om, att i främsta rummet följande ämnen skulle blifva föremål för gemensam behandling: 1) avslutande af förmögenhetsrättsliga aftal i allmänhet, 2) köp af individuellt eller generiskt bestämd lösegendom, 3) kommissionsaftal, 4) speditonsaftal, 5) emission af värdepapper. Denna arbetsplan godkändes ock af de respektive regeringarne.

Kommittéerna företogo först till behandling de under andra punkten upptagna frågorna om rättsförhållandet emellan säljare och köpare samt framlade år 1903 ett lagförslag om köp och byte, hvarom öfverensstämmelse i det stora hela uppnåtts, om ock afvikelser i en eller annan punkt icke kunnat undgås. Samtidigt med att de tre kommittéerna aflämnade berörda lagförslag anhöllo de hos sina regeringar, att kommitterades återstående arbete inom obligationsrättens område måtte få tills vidare hvilat i afbidan däraf, att nämnda förslag blifvit i de tre

länderna slutligen pröfvade. Denna hemställan bifölls af alla tre regeringarne.

Nu har emellertid berörda lagförslag upphöjts till gällande lag, i Sverige år 1905, i Danmark år 1906 och i Norge år 1907. Kommittéerna äro således oförhindrade att när som helst återupptaga sitt arbete. Någon anledning att vidare beröra denna fråga i Riksdagen synes således knappast föreligga, då saken naturligtvis i sinom tid åter kommer i gång genom vederbörandes egen tillskyndan. Det må dock vara lofligt uttala den önskan, att detta måtte ske snart, då hvarje försinkande kan hafva sina äfventyrligheter och äfven säkerligen skjuter undan annat, som skall komma efteråt.

Såsom nämnts har tidigare inom den speciella handelsrätten åstadkommits öfverensstämmande lagar mellan de tre skandinaviska länderna. En särskild afdelning af denna rätt, nämligen *bolagsrätten*, som dock kan sägas stå på gränsen mellan allmän och speciell privaträtt, har emellertid ej varit föremål för samarbete. Märkligt nog tillkom 1895 års svenska lagstiftning om bolag och ekonomiska föreningar, såsom det synes, utan ens någon tanke på skandinavisk samverkan. Då därför 1903 års Riksdag i anledning af åtskilliga väckta motioner begärde en revision af lagen om aktiebolag, inrycktes i riksdagsskrifvelsen på lagutskottets hemställan en erinran, att det borde tagas i öfvervägande, om och i hvad mån ett samarbete på nämnda område med Norge och Danmark lämpligen kunde äga rum, helst i båda dessa länder då förelågo nyligen utarbetade förslag till aktiebolagslag, hvilka icke blifvit slutligen behandlade och godkända.

I anledning af berörda riksdagsskrifvelse tillsattes i januari 1905 en kommitté, som år 1908 aflämnade förslag till lag om aktiebolag äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar. I detta betänkande beröres ej med något ord den af Riksdagen upptagna frågan om skandinaviskt samarbete. Närmaste anledningen härtill torde vara att söka i justitieministerns anförande till statsrådsprotokollet vid kommitténs tillsättande. 'Helt visst', yttrade statsrådet, 'skulle det vara synnerligen önskvärdt, att detta lagstiftningsarbete kunnat äga rum under samarbete med de tvenne andra skandinaviska länderna. Förhoppningarne om sådan samverkan hafva emellertid denna gång ej kunnat uppfyllas. Visserligen har på enskild väg från Danmark ingått meddelande som gifver vid handen, att detta land gärna skulle se ett skandinaviskt samarbete blifva upptaget i förevarande ämne, men från Norge har jag likaledes på enskild väg inhämtat, att det näppeligen skulle blifva möjligt för detta land att deltaga i sådant samarbete,

emedan detta skulle allt för mycket fördröja genomförandet af en norsk aktiebolagslag, af hvilken behof redan länge starkt gjort sig gällande och hvartill förarbetena fortskridit så långt, att det föreligger ett af odelstinget godkändt lagförslag i ämnet. Det ifrågasatta lagstiftningsarbetet lärer alltså få upptagas ensamt för Sveriges del.'

Anmärkningsvärdt är dock, att det obetingadt jakande svaret från Danmark, som framfördes genom dess inrikesminister, ej beagnades för att ifrågasätta påbörjandet af ett samarbete med Danmark. Det är nämligen icke nödvändigt, att alla tre länderna samverka. Alltid är det bättre, om två göra det än inga. I flera fall, och senast när det gällde samverkan på obligationsrättens område, påbörjades för öfrigt saken med, att delegerade från Sverige och Danmark lade råd, hvarefter anslutning kom äfven från Norge.

Nu har också inträffat, att 1904—1905 års norska storting förkastade det för tinget framlagda förslaget till en norsk aktiebolagslag, och saken har sedan dess ej kommit längre. Det danska förslaget åter har aldrig blifvit framlagdt för riksförsamlingen, såsom det uppgifves därför att bland affärskretsar funnits en opinion mot att på något ingående sätt regelbinda bolagsverksamheten.

Säkerligen äro dessa motigheter i grannländerna belysande för den vunna erfarenheten att ett gemensamt skandinaviskt lagförslag har lättare att slå igenom än separاتفörslag i de olika länderna. Såsom saken nu ligger borde man ej, synes det mig, i Sverige gå till antagande af det här utarbetade förslaget utan att först en ny och beslutsam hänvändelse gjorts om ett samarbete, äfven om svårigheterna att komma till gemensamma resultat kanske äro något större nu, än om saken upptagits i sammanhang med förarbetena till vår nu gällande aktiebolagslag. Målsmännen för de särskilda lagförslagen skola kanske också särskildt motsätta sig detta. Men deras arbete blir i alla fall icke förgäfvat, helst det naturligtvis äro just de, som böra i första rummet sammanträda till öfverläggning. Det viktigaste är dock, att normerna för det ekonomiska lifvet, bland hvilka bolagslagstiftningen åtminstone för närvarande utgör ett led, blifva så vidt möjligt lika för de skilda länderna samt få det förnuftigare innehåll och den större auktoritet, som oftast framgår ur en dylik allsidigare och betydelsefullare öfverläggning.

Naturligtvis behöfver en sådan samverkan ej utgöra hinder för ett omedelbart afgörande af de svenska kommitterades fristående och brådskande förslag till lag om förbud i vissa fall för aktiebolag att förvärfva fast egendom eller idka grufdrift.

Tanken på en skandinavisk civillagstiftning får emellertid ej stanna vid obligationsrätten jämte de närstående lagstiftningsområden, som sammanfattas under benämningen speciell handelsrätt. Framställningen vid 1900 års riksdag syftade också till civillagen i dess helhet och Riksdagen afvisade ej heller denna tanke, utan förmenade endast att arbetet till en början borde inriktas på obligationsrätten.

Man måste därför se till, att sakens vidare framförd ej äfventyras genom separata lagstiftningsarbeten i de särskilda länderna på *nya hufvuddelar af civilrätten*, hvilka i väsentliga delar böra kunna göras öfverensstämmande. En sådan omedelbar fara i dröjsmål föreligger nu däri, att i Sverige lagberedningens arbeten på jordabalken anses blifva afslutade redan under loppet af innevarande år och att, enligt hvad förspors, beredningen skulle få i uppdrag att därefter öfvergå till giftermåls- och eventuellt äfven ärfdabalken eller den så kallade familjerätten.

Lagberedningen tillkom år 1902, men planer på dess inrättande förelågo tämligen afgjorda redan vid 1900 års riksdag. Det största och farligaste motståndet mot skandinavisk civillagstiftning mötte då från detta håll. Man trodde att ett skandinaviskt samarbete ej var förenligt med inrättande af en svensk lagberedning, som föreslagits skola inlåta sig, längre fram visserligen på rättegångsväsendet, men i första hand på den borgerliga rätten. Därifrån leddes tankarna in i den riktningen, att det vore bättre för framtiden, att hvarje land arbetade för sig, äfven om därigenom verklig öfverensstämmelse i lagstiftningen med visshet åsidosattes.

Emellertid slog saken igenom vid 1900 års riksdag på sätt som då skedde. Men vid sakens vidare framförande kommo de olika uppfattningarna fortfarande till tals med hvarandra. Synliga uttryck för dessa meningsutbyten återfinnas i debatterna om saken i kamrarna sistnämnda år samt vidare i debatten inom Andra Kammaren år 1902 vid remissen af riksstaten, däri då första gången uppförts anslag till en lagberedning, och år 1903 vid föredragning af frågan om fortsatt anslag till lagberedningen, hvilken då blifvit konstituerad och fått sin instruktion.¹⁾

Det var också närmast för att lagberedningen ej skulle från början gå i vägen för det skandinaviska samarbetet, som beredningen erhöll i uppdrag att först omarbete jordabalken. Påfallande är nämligen, att särskildt i vissa delar af denna balk full öfverensstämmelse svårligen

¹⁾ Första Kammarens prot. 7/5 1900 samt Andra Kammarens prot. 8/5 1900, 31/1 1902 och 18/2 1903.

kunnat ernås. Men å andra sidan hade det varit väl, om gemensamma utgångspunkter vunnits i andra delar, där så säkerligen kunnat ske. Önskligt synes i synnerhet varit, om jordfrågans sociala spörsmål, som i mycket måste vara gemensamma för de tre länderna, genom ett samarbete tvungits fram till större och enhetligt beaktande.

I det sväfvande program för lagberedningen, som 1902 framlades, äfvensom i den plan, som beredningen själf sedan uppgjorde för sitt arbete, voro emellertid det fortsatta skandinaviska samarbetets framtidsöden höljda i dunkel. Vid 1902 års förenämnda remissdebatt fann sig därför dåvarande justitieministern af de framförda farhågorna föranlåten att inför kammaren försäkra, att han lifligt önskade, att det skandinaviska lagstiftningsarbetet skulle få en mycket stor utsträckning, samt att detta arbete icke komme att i någon mån hindras af lagberedningens inrättande, snarare tvärtom. Det gäller nu att både hoppas och arbeta för att denna försäkran från institutionens egen upphofsman måtte gå i uppfyllelse.

Rätteligen borde i framtiden all ny lagstiftning i hufvudfrågor, som föreligga hos alla tre länderna och ej beröra speciellt nationella förhållanden, utarbetas efter samråd till gagn både för dessa länder själfva och för den universella rättsbildningen. Men om detta ej ännu kan ens ifrågasättas på grund af den sannolika omöjligheten att få alla spridda sinnen enade om ett så riktigt mål, borde det dock ej få ifrågakomma att släppa det redan inledda samarbetet på den borgerliga lagstiftnings område. Hvilket nedslående och onyttigt skådespel vore det icke, om dessa tre små folk nu skulle hvar för sig lägga sig vinn om att åstadkomma skilda lagstiftningar exempelvis inom familjerätten i stället för att samla sig om att skapa ett gemensamt lagverk på detta område.

Det ifrågasattes vid något tillfälle i denna angelägenhets tidigare skede, att lagberedningen kunde blifva den svenska afdelningen i en skandinavisk civillagskommission. I sådan händelse kunde man tänka sig, att beredningen antingen helt ägnade sig åt denna uppgift eller ock samtidigt lade hand äfven vid något annat, hvarmed beredningen kunde sysselsätta sig, ifall de skandinaviska afdelningarnas samarbete måste för någon tid ajourneras.

En annan utväg är, att beredningen härnäst får syssla med rättgångsväsendet eller strafflagstiftningen samt att det skandinaviska civillagsarbetet på familjerätten uppdrages åt särskilda kommitterade redan nu eller ock hvilar till dess arbetet på obligationsrätten hunnit afslutas för att sedan upptagas af dem, som sysslat med sistnämnda ämne.

I senaste fallet vore det önskligt, att det vid 1903 års riksdag framlagda formulerade lagförslaget till provisoriskt upphäfvande af mannens målsmanskap med bibehållande tills vidare af begreppet gemensam egendom måtte blifva lag i afvaktan på giftermålsbalkens fullständiga omarbetning. Detta förslag föranledde äfven en riksdagsskrivelse och dess antagande skulle på samma gång bli en skandinavisk lagstiftning, enär svenska rätten därigenom i detta ämne finge samma innehåll, som redan nu sedan någon tid gäller i Danmark och Norge. Ett fullständigare ingående på detta särskilda ämne för sig är ej heller uteslutet.

Den aktuella frågan om utom äktenskapet födda barns och deras mödrars rättsliga ställning ägnar sig särskildt att upptagas såsom ett fristående spörsmål. Att i det ämnet, som rör så mångas väl, afvakta tidpunkten, då en hel ny giftermålsbalk kan bli antagen, blefve säkerligen ett för långt uppskof, hvartill kommer, att denna angelägenhets ordnande helt visst kräfver åtgärder äfven på andra områden än det, som faller under en blifvande giftermålsbalk i den allmänna lagen.

Äfven den af Riksdagen begärda revisionen af lagstiftningen om äktenskapsskillnad kan däreft näst företagas för sig, därest det anses oundgängligt, att revisionen sker just nu, oafsedt att frågan redan legat orörd i trettio år, sedan Riksdagen första gången skref i densamma.

En tredje utväg är, att lagberedningen får i uppdrag att särskildt bereda de tre ofvan angifna ämnena, nämligen äkta makars inbördes rättsförhållanden, utom äktenskapet födda barns och deras mödrars rättsliga ställning samt äktenskapsskillnad, i främsta rummet de två förstnämnda, under aktgifvande tillika på angelägenheten att vidmakthålla utsikterna för åstadkommandet af en skandinavisk civillagstiftning. Detta senare är nämligen hufvudsaken och icke att ett direkt samarbete för arbetets fortsättning upptages just nu.

På grund af hvad sålunda anförts får jag hemställa,

att Riksdagen ville hos Kungl. Maj:t framhålla angelägenheten att vidmakthålla utsikterna för åstadkommande af nya, såvidt ske kan öfverensstämmande civillagar för de tre nordiska länderna samt i sådant afseende:

1:o anhålla om öfvervägande, i hvad mån och på hvad sätt ett blifvande lagstiftningsarbete på familjerättens område lämpligen må för vinnande af öfverensstämmelse mellan nämnda länder kunna ordnas på grundvalen af samverkan dem emellan;

2:o ifrågasätta, huruvida åtgärder kunna vidtagas i syfte, att den i alla tre länderna förberedda nya lagstiftningen om aktiebolag jämte därmed sammanhängande ämnen må i större eller mindre mån blifva öfverensstämmande.»

Utskottets
yttrande.

Det lär af ingen förnekas, att fördelar af olika slag och af största betydelse äro förknippade med en rättsutveckling inom de skandinaviska länderna, som, med bevarande af de säregenskaper, hvilka kunna vara för den nordiska rättsbildningen i stort sedt egendomliga, går i riktning mot en allt större likformighet dem emellan. Skall en sådan likformighet blifva af verkligt och bestående värde, erfordras emellertid att den växer fram organiskt som en följd af likartade förutsättningar, gifna i folkens frändskap och de förhållanden, under hvilka de utvecklats och lefva. En öfverensstämmelse, som utan sådant rotfäste för sin tillkomst hade att tacka allenast lagstiftarens vilja att skapa likformighet, är icke önskvärd och låte sig svårligen genomföras. Äfven om detta är riktigt, följer likväl icke där af, att en naturlig utveckling till likformig lagstiftning icke skulle kunna befordras genom ett målmedvetet därpå riktadt samarbete. Försiktighet därvid är dock af nöden. Det lider nämligen intet tvifvel, att hvarje misslyckande på ett visst område af rätten skulle uppskjuta eller äfventyra sådant samarbete, som under förhandenvarande omständigheter på andra områden kanske skulle hafva ledt till en lycklig utgång.

Då 1900 års lagutskott hade att afgifva yttrande öfver den samma år af herr Lindhagen väcka motionen om åvägabringande af samverkan i syfte att åstadkomma nya, såvidt ske kan, öfverensstämmande civillagar för de tre skandinaviska länderna, anslöt sig utskottet såsom motionären erinrat, till den meningen, att ett samarbete å civillagstiftningens område för det dåvarande borde begränsas till obligationsrätten. Till stöd för denna sin åsikt anförde utskottet bland annat följande: »Det torde icke kunna förnekas, att goda skäl kunna anföras för önskvärdheten ur flere olika synpunkter af största möjliga öfverensstämmelse mellan de tre skandinaviska ländernas civillagstiftning. Att emellertid på en gång ifrågasätta en gemensamhetslagstiftning i hela den omfattning, motionären tänkt sig, finner dock utskottet möta stora och afgörande betänkligheter. Förutom det att fördelar af en gemensamhetslagstiftning svårligen kunna antagas hafva vunnit det allmänna erkännande hos de nordiska folken, att dessa nu skulle finnas benägna att för vinnande af lika civillagar i någon afsevärd omfattning uppoffra rättsregler, med hvilka de äro belättna, eller uppgifva speciellt nationella traditioner, hvilka slagit rot i rättsmedvetandet, framställer sig såsom påfallande, att inför en så ny sak, tagen i den stora omfattning, som motionären ytterst åsyftar, måste yppas mångahanda farhågor med anledning af det alltid ganska ovissa i ett dylikt vidtgående lagstiftningsarbete

förutsättningar och resultat, hvilka farhågor helt visst skola hos mången gifva sig uttryck i en tvekan icke blott om sakens utförbarhet, utan äfven om dess ändamålsenlighet. Utskottet anser därför, att den af motionären ifrågasatta skandinaviska civallagstiftningen för närvarande bör begränsas till den del af lagstiftningen, där de nationella elementen utöfvat minsta inflytandet på rättens gestaltning och där följaktligen likhet bör kunna åvågabringas, utan att särskilda nationella åskådningar i nämnvärd mån trädas för nära.» — Den skrifvelse, som Riksdagen år 1900 i enlighet med lagutskottets förslag aflät till Kungl. Maj:t föranledde, på sätt i den nu förevarande motionen närmare angifvits, att från svensk sida initiativ togs till samarbete med de öfriga skandinaviska länderna, hvilket samarbete redan ledt till antagande i samtliga länderna af väsentligen lika lagar angående köp och byte af lös egendom. Då sålunda ett gynnsamt resultat å detta viktiga område af obligationsrätten kunnat vinnas, synes äfven enligt utskottets mening all anledning föreligga till förväntan, att någon eller några af de andra ämnen inom samma område af rätten, hvilka, på sätt Riksdagen uttalat, måste anses i främsta rummet ägnade för samarbete, med det snaraste blifva föremål för gemensam behandling. Utskottet anser sig härmed hafva uttryckt, att utskottet tillfullo vidblifver den af 1900 års Riksdag uttalade önskan om samarbete mellan länderna på detta område.

Motionären har emellertid nu, med återupptagande i hela dess vidd af den tanke, 1900 års motion afsåg att realisera, ifrågasatt, att Riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t framhålla angelägenheten att vidmakthålla utsikterna för åstadkommande af nya, såvidt ske kan, öfverensstämmande civillagar för de tre nordiska länderna, samt för sådant ändamål anhålla om åtgärder för att samarbete mellan länderna kunde ske på familjerättens och aktiebolagslagstiftningens område.

Hvad först angår familjerätten torde ingen annan del af rätten så omedelbart och så undantagslöst beröra hela folket i dess privata lefnadsförhållanden som denna. Familjerätten har å ena sidan alla förutsättningar att i sig upptaga och bibehålla för ett folk säregna föreställningar och rättsbildningar, hvarjämte å andra sidan förändringar på detta område, som icke föranledas af motsvarande förändringar i allmänna tänkesättet, på ett alldeles särskildt sätt måste göra sig kännbara och förhatliga. Naturligtvis har utskottet icke härmed velat förneka, att äfven familjerätten till större eller mindre del i sig innesluter rättsbegrepp af mera internationell natur, och så långt detta är fallet, lär af sakens egen beskaffenhet följa, att blifvande lagstiftning å familje-

rättens område inom de nordiska länderna äfven utan särskilda åtgöranden blir i många delar öfverensstämmande. Ett lagstiftningsarbete på detta område inom ett af dessa länder kan ej undgå att taga behörig hänsyn till rätten och rättbildningen inom de öfriga och därifrån mottaga det inflytande, som omständigheterna medgifva. Det i mera eminent mening säregna för hvart och ett af folken, som framvuxit ur dess särskilda sociala förhållanden, lärer dock i allt fall ej kunna anpassas på det andra landet. Hur behjärtansvärdt det af motionären här sökta målet än må vara, kan därför utskottet för sin del icke antaga, att åtgärder i den af honom föreslagna riktning skola på familjerättens område kunna lända till önskad resultat. Motionären har till stöd för sitt yrkande i denna del hänvisat till den omständigheten, att hos andra sins emellan närbesläktade folk enhetstanken mäktat öfvervinna långt större svårigheter i lagstiftningsväg, än här skulle föreligga, och i sådant afseende särskildt åberopat Tysklands civillag af 1896. Oafsedt emellertid att i Tyskland funnos gemensamma organ för lagstiftning och upprätthållande af enhetlighet i lagtillämpningen, kan härvid anmärkas, att de särskildt mångskiftande rättsförhållanden, som förut rådde i tyska riket, jämte politiska skäl af tvingande styrka möjliggjorde ett uppoffrande af rådande föreställningar och nedärfda traditioner, ett uppoffrande, som i de skandinaviska länderna, under andra rättsliga och politiska förhållanden, icke torde kunna förväntas.

Hvad slutligen angår bolagsrätten och därmed sammanhängande ämnen finner utskottet, att det varit fördelaktigt, om samverkan för åstadkommande af likformighet å detta område af förhållandena medgifvits. Det gemensamma lagstiftningsarbete inom den speciella handelsrätten, som på grundval af den af motionären omförmälda 1876 års riksdagsskrifvelse föranledt antagande i de skandinaviska länderna af i det hela lika lydande växel-, check-, varumärkes-, firma- och sjölagar, hade enligt utskottets förmenande lämpligen kunnat utsträckas till bolagsrätten. Men att nu, sedan en från svensk sida gjord framställning om samarbete härvid en gång hvad Norge angår afvisats, och lagstiftningsarbetet i alla tre länderna kommit därhän, att färdiga förslag föreligga, vidtaga åtgärder för åvägabringande af öfverensstämmelse mellan det svenska förslaget af den 5 februari 1908 samt de danska och norska af respektive 1901 och 1894, och sålunda för en obestämd framtid uppskjuta realiserandet af denna för vårt land så viktiga lagstiftningsfråga, har utskottet icke ansett sig kunna tillstyrka. Att vid utarbetandet af det svenska förslaget de norska och danska tagits under ingående be-

dömande, framgår af aktiebolagskommitténs betänkande, till hvilket utskottet, (hvad beträffar innehållet i samtliga dessa förslag, får hänvisa.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

1:o) att det under 1) i ifrågavarande motion gjorda yrkande icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda, och

2:o) att det under 2) i motionen gjorda yrkande icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 8 mars 1909.

På lagutskottets vägnar:

ERNST TRYGGER.

Reservationer

i fråga om punkt 1)

af herrar *Zetterstrand*, *Lindhagen*, *Pettersson* från Södertälje, *Åkerman*, *Åkerlund*, greve *Hamilton*, *Forsberg* och *Persson* i Borrbý, hvilka hemställt,

att Riksdagen, i anledning af förevarande motion, måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om öfvervägande, huruvida eller i hvad mån vid ett eventuellt lagstiftningsarbete på familjerättens område detta arbete må, för vinnande, såvidt ske kan, af öfverensstämmelse mellan de tre nordiska ländernas lagstiftning, kunna ordnas på grundvalen af ett samarbete dem emellan; samt

i fråga om punkt 2)

af herrar *Lindhagen*, *Pettersson* från Södertälje och *Åkerman*, hvilka hemställt,

att Riksdagen, i anledning af förevarande motion, måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om öfvervägande,

huruvida åtgärder kunna vidtagas i syfte, att den i alla tre nordiska länderna förberedda nya lagstiftningen om aktiebolag jämte därmed sammanhängande ämnen må, såvidt ske kan, blifva öfverensstämmande.

Herrar *Fahlén* och *Jansson* hafva begärt få här antecknadt, att de icke deltagit i behandlingen af detta ärende inom utskottet.
